

هوالبادی

ادیان چالش انگیز نو ظهور

جلد اول

جیمز آر. لوئیس و یسپر او یور پترسون

مترجم

زهره سعیدی

عنوان و نام پدیدآور : ادیان چالش‌انگیز نوظهور / [ویراستاران] جیمز آر. لوئیس، یسپر اوپورپترسون ؛ مترجم زهره سعیدی.
 مشخصات نشر : تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۹ -
 مشخصات ظاهری : ج.
 شابک : ۴-۲۵۶-۲۵۵-۶۰۰-۹۷۸: دوره ؛ ۱-۰۲۰-۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸: ج ۱؛
 ۷-۲۵۵-۶۰۰-۹۷۸: ج ۲.

وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : عنوان اصلی: Controversial new religions, 2005.
 یادداشت : مترجم جلد دوم سمیه عبداللهی.
 یادداشت : چاپ قبلی: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵ (تغییر قطع).
 یادداشت : واژه‌نامه.
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : کیش‌ها
 موضوع : Cults
 شناسه افزوده : لوئیس، جیمز آر.، ۱۹۴۹ - م. ویراستار
 شناسه افزوده : Lewis, James R.
 شناسه افزوده : پترسن، یسپر اوپور، ویراستار
 شناسه افزوده : Petersen, Jesper Aagaard
 شناسه افزوده : سعیدی، زهره، ۱۳۵۲ - ، مترجم
 شناسه افزوده : پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 رده بندی کنگره : BP۶۰۳
 رده بندی دیویی : ۲۰۹
 شماره کتابشناسی ملی : ۶۲۲۲۹۳۵

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 عنوان: ادیان چالش‌انگیز نوظهور (جلد اول)
 نویسندگان: جیمز آر. لوئیس و یسپر اوپور پترسون
 مترجم: زهره سعیدی
 ویراستار: پروین حاجی‌پور
 طراح جلد: فریماه فاتحی
 صفحه‌آرا: حسین آذری
 نوبت چاپ: دوم - تابستان ۱۳۹۹
 شمارگان: ۵۰۰ نسخه
 قیمت دوره: ۷۰۰۰۰۰ ریال
 شابک: ۱-۰۲۰-۴۵۲-۶۰۰-۹۷۸
 شابک دوره: ۴-۲۵۶-۶۰۰-۹۷۸

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
 در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ricac.ac.ir

◦ دین و فرهنگ (۷)

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱
پیشگفتار.....	۳
درباره نویسندگان.....	۱۵
مقدمه.....	۲۳

بخش اول: گروه‌های درون سنت مسیحی

فصل اول: خانواده‌ای برای قرن بیست و یکم.....	۵۱
فصل دوم: مکاشفه روح و کلیسای اتحادی.....	۸۹
فصل سوم: بازسازی واقعیت: نظریه‌های توطئه درباره جانستون.....	۱۱۹
فصل چهارم: توضیح نظامی شدن در واکو: برساخت و هم‌گرایی روایت جنگ.....	۱۵۱

بخش دوم: گروه‌های آسیایی و الهام‌بخش از آسیا

فصل پنجم: شکل‌گیری خانواده و تغییر در جنبش هرکریشنا.....	۱۸۹
فصل ششم: هنگامی که رهبران از بین می‌روند.....	۲۱۵
فصل هفتم: سوکاگاکای: در جست‌وجوی جریان اصلی.....	۲۴۹
فصل هشتم: درآمدی انتقادی بر اوم شین‌ریکیو و حادثه اوم.....	۲۷۳
فصل نهم: فالون‌گونگ: جنبش دینی جدید در چین پسامائو.....	۳۴۳
فصل دهم: یادداشت‌هایی در باب دین اومیست.....	۳۷۷
واژه‌نامه انگلیسی به فارسی.....	۳۹۳

سخن ناشر

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با هدف رفع نیازهای پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نزدیک به دو دهه است که با رویکرد مسئله‌محوری به دنبال شناخت مشکلات حوزه فرهنگ و هنر، شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و ارائه راهبردها و راهکارهای مناسب برای حل مشکلات و نیز توسعه قابلیت‌ها در مسیر تعالی فرهنگی کشور است.

این پژوهشگاه، با سه پژوهشکده فرهنگ، پژوهشکده هنر و پژوهشکده ارتباطات در تعامل و همکاری با صاحب‌نظران و اندیشمندان حوزه فرهنگ و هنر، ضمن اجرا و نظارت بر طرح‌های پژوهشی مورد نیاز، اقدام به برگزاری نشست‌ها، همایش‌های علمی، جلسات نقد و گفتگو و نیز جشنواره پژوهش فرهنگی سال می‌نماید.

علاوه بر این، دفتر طرح‌های ملی پژوهشگاه نیز، به‌عنوان متولی انجام مطالعات فرهنگی و اجتماعی در سطح ملی، ضمن اجرای نظرسنجی‌های موردنیاز، به اجرای پیمایش‌های ملی نظیر پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان؛ مصرف کالاهای فرهنگی؛ سواد رسانه‌ای؛ وضعیت فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی جامعه ایران و سنجش سرمایه اجتماعی کشور اقدام می‌نماید.

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، تلاش دارد تا مجموعه دستاوردهای

پژوهشی خود را با هدف تحقق عدالت فرهنگی و دسترسی همه پژوهشگران و سیاست‌گذاران فرهنگی کشور، منتشر نماید. از این‌رو انتشارات پژوهشگاه طی مدت فعالیت خود تاکنون، آثار پژوهشی متعدد و متنوعی را در قالب «کتاب»، «گزارش پژوهش»، «گزارش نظرسنجی» و «گزارش راهبردی» منتشر کرده است. پژوهشگاه همچنین، انتشار فصلنامه علمی پژوهشی «مطالعات فرهنگ ارتباطات» و نیز چاپ آثار برگزیده جشنواره فرهنگی سال را در کارنامه خود دارد.

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ضمن استقبال، تعامل، همکاری و همفکری با استادان، نخبگان و پژوهشگران حوزه فرهنگ، هنر و رسانه، امیدوار است با انتشار دستاوردهای پژوهشی خود بتواند به «مرجع پژوهش» در حوزه فرهنگ و هنر ایران و نیز پایگاهی برای اندیشمندان و دلسوزان این عرصه تبدیل شود.

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

پیشگفتار

ادیان بدیع و چالش‌های آن‌ها

برای ما که در فرهنگ و جامعه‌ای زیسته‌ایم که در آن، پیوسته اسلام به‌مثابه آخرین دین معرفی شده است که پس از آن دیگر دینی نخواهد بود، بحث از ادیان بدیع ذهن‌آزار است. اما برای مخاطبِ چنین بحثی لازم است روشن کنیم که نگاه کلامی و الهیاتی با نگاه جامعه‌شناختی متفاوت است. به‌رغم نگاه اعتقادی‌اندیشانه، دین به‌مثابه یک امکان بشری پیوسته از سنت دینی پی‌روی نمی‌کند، بلکه استعداد دینی انسان می‌تواند از رهگذر تجربه‌های دینی و معنوی جدید، خود را عیان سازد و جنبش دینی جدید بیافریند.

امکان برخوردار از تجربه‌های دینی نوین، همچون امکان برخوردار از دیگر تجربه‌های باطنی است. همچنان که دیگر تجربه‌های باطنی در قلمروهای فرهنگی مختلف با نوآوری‌های مختلفی تازه به‌تازه می‌شوند، به‌رغم سیطره طولانی مدت سنت‌های دینی، باز هم تجربه‌های دینی نوینی زاده می‌شوند. هیچ سنتی نمی‌تواند وجود آدمی را یکسره به روی تجربه‌های تازه مسدود کند. صرف‌نظر از نوع ارزیابی ما در مورد این تجربه‌ها و الهی یا شیطانی خواندن آن‌ها، این تجربه‌ها پیوسته در تاریخ جوامع رخ می‌دهند. سنت‌ها

همواره منبع ارزش‌یابی برای نوآوری‌ها هستند و در بسیاری موارد آن‌ها را تخطئه می‌کنند، اما این امر هرگز زاده شدن تجربه‌های جدید را به کلی مسدود نمی‌کند. در تمام قلمروهای فرهنگی این پدیده مشاهده می‌شود. وقتی که کسی چون نیما یوشیج از شعر نو سخن می‌گوید، نیروهای حافظ سنت شعری مسلط در ایران در برابرش قد علم می‌کنند و سال‌ها تخطئه و مقاومت و مبارزه و نفی و انکار علیه این حرکت نوآورانه درمی‌گیرد. در عالم هنر (مثل موسیقی) و در عرفان و دیگر قلمروهای فرهنگی نیز این پدیده به کرات رخ داده و دیده شده است.

در جهان دینی نیز وقوع انبوه جنبش‌های دینی بدیع مؤید گشودگی وجود بشری به روی تجربه‌های دینی جدید و مؤید ایده دین به‌مثابه یک امکان بشری است. من تعبیر «دیع» را به‌جای واژه‌های «تازه»، «جدید»، «نوین» و «نوظهور» به‌کار می‌برم تا با این واژه، هم معنی نو بودن این جنبش‌های دینی را منعکس سازم و هم بدعت‌آمیز بودن و چالش‌برانگیز بودن آن را در برابر سنت‌های دینی مسلط در جامعه بیان کنم. به‌علاوه، در آثار مربوط به این پدیده‌های دینی، تعبیر «جنبش دینی بدیع قدیمی»^۱ نیز دیده شده است؛ لذا به‌لحاظ منطقی و ادبی نیز نمی‌توان از «جنبش دینی جدید قدیمی» سخن گفت!

زمینه اجتماعی مساعد برای ظهور جنبش‌های دینی بدیع

جنبش‌های دینی بدیع در ایران نیز در قرون متمادی روی داده‌اند. اما به‌دلیل اینکه هنوز سنت‌های دینی در ایران نیرومندند و هنوز بخش زیادی از افراد به‌نحو دینی جامعه‌پذیر می‌شوند، چندان چالش‌برانگیز نشده‌اند. البته در ایران معاصر، به‌دلیل تضعیف روزافزون جامعه‌پذیری دینی و افول اعتبار تفکر دینی سنتی و کارگزاران رسمی دین سنتی، وضع به‌سرعت در حال تغییر است و ما با گونه‌هایی از جنبش‌های دینی بدیع مواجه شده‌ایم. لذا می‌توان انتظار داشت که در چند دهه آینده، ما شاهد سر برآوردن انواع جنبش‌های دینی بدیع باشیم.

1. old new religious movement

وضع در جوامع مدرن و به‌ویژه در آمریکا، با وضع ما بسیار متفاوت است. بسیاری از کودکان در جوامع مدرن به‌نحو دینی تربیت نمی‌شوند. بسیاری از آنان چه بسا در جوانی و بزرگسالی، خود باید چتر اعتقادی-معنوی خود را برگزینند و بر سر بگیرند. در ایران هنوز کنترل خانوادگی و خویشاوندی در قیاس با این جوامع بر افراد بسیار بیشتر است؛ اگرچه از این نظر، وضع در ایران نیز در حال تغییر است. اما در جوامع غربی برخلاف ایران که فرد تا چهل یا حتی پنجاه‌سالگی هنوز از نظر برخی والدین، فرزند خانواده تلقی می‌شود (و هنوز بسیاری از والدین تا چندین دهه خواهان اعمال کنترل بر اعضای خانواده - به‌خصوص کنترل بر دختران - هستند)، جوانان از آغاز جوانی و چه بسا در سال‌های انتهایی نوجوانی در جهت مستقل شدن از خانواده گام برمی‌دارند. این امر حتی در خانواده‌های متدین نیز دوره جامعه‌پذیری دینی از سوی خانواده را محدود می‌کند. لذا جوانان در جوامع غربی از آغاز جوانی واجد تجربه‌های متنوع می‌شوند و در معرض ارتباط با گروه‌های مختلف قرار می‌گیرند. در ایران، ما خانواده‌هایی را می‌شناسیم که والدین در دهه چهارم زندگی فرزندانشان هنوز برای آنان تصمیم می‌گیرند. لذا جوانان ایرانی معمولاً بعد از سپری کردن دوره جوانی به استقلال از خانواده نائل می‌شوند و بسیاری از آن‌ها به‌ویژه دختران، یکی از دلایل ازدواجشان را تمناي مستقل شدن از خانواده ذکر می‌کنند. هنوز در ایران زندگی مجردی دختران، نه از طرف خانواده‌ها و نه از طرف دولت و نه از نظر عرف جامعه، به‌رسمیت شناخته نشده است.

اما در جوامع مدرن، جوانان اغلب در انتهای دهه دوم زندگی‌شان مستقل شدن را تجربه می‌کنند. فقدان جامعه‌پذیری دینی یا جامعه‌پذیری دینی بسیار کوتاه‌مدت، آن‌ها را از نظر دینی یله بار می‌آورد. لاجرم افراد خود می‌باید در وقتی که نیازهای معنوی‌شان حاد می‌شود و یا وقتی که کششی معنوی در آنان ایجاد می‌شود، به این مطالبه درونی برحسب امکانات موجود و دسترس‌پذیری گروه‌ها و مکاتب دینی و معنوی پاسخ دهند. آنانی که دچار

بحران هویت‌اند یا خلاً معنوی را تجربه می‌کنند، ناچار می‌باید راهی برگزینند و این راه معمولاً همان راه‌های در دسترس است.

این‌گونه نیست که افراد از میان انبوه مکاتب و گروه‌های دینی و پس از دوره‌ای از پژوهش و جست‌وجوگری دست به انتخاب بزنند. در عالم دیانت، جست‌وجوگری در معنی حقیقی کلمه، امری نادر است. البته به تعبیر جامعه‌شناسانی چون برگر و یا جامعه‌شناسان اقتصادگرای دین، در این‌گونه جوامع، بازاری دینی وجود دارد که فرد به دلیل عدم تقید به سنت دینی خاصی، می‌تواند از این بازار دینی، چتر اعتقادی-معنوی خود را ابتیاع کند. اما خطاست اگر تصور کنیم که این ابتیاع کردن از بازار دینی، بر مدتی طولانی از زیست جست‌وجوگرانه و محققانه مبتنی است. روی‌آوری آدمی به چیزی به‌ویژه ادیان هم دلایلی می‌خواهد و هم عللی دارد. برخلاف تصور ابتدایی، نوگروری دینی^۱ بیش از آنکه مدلل (مبتنی بر دلایل) باشد، معلل (ناشی از علل) است. در ایران، ما هنوز به این مرحله نائل نشده‌ایم. نه افراد الزاماً بی‌تقید به سنت دینی‌اند و نه بازار دینی آزاد وجود دارد. اگرچه جامعه‌پذیری دینی در ایران در قیاس با چندین دهه گذشته، به سرعت در حال ضعیف شدن است؛ هنوز جامعه‌پذیری دینی فرد در ایران دوره بلندمدت‌تری دارد.

محور دیگری که باید در باب جریان‌های دینی بدیع بدان توجه کنیم، تمایز میان بنیان‌گذاران دینی جنبش‌های دینی و پیروان و پیوستگان به این جنبش‌هاست. هریک از این افراد داستانی دارند که می‌باید در مطالعه این‌گونه جنبش‌ها بدان توجه داشت. معمولاً احوال بنیان‌گذاران با احوال پیروان متفاوت است. بنیان‌گذاران تجربه‌های خاص خود را سپری می‌کنند که به تاریخ زندگی شخصی‌شان مربوط است. وقتی داستان زندگی آنان را بررسی می‌کنیم، درمی‌یابیم که اغلب آنان دانش تخصصی حوزه دینی را نیاموخته‌اند یا چنین دوره‌ای را نیمه‌کاره رها کرده‌اند. آن‌ها اغلب مسیرهای مختلفی را آزموده‌اند و با جامعه پیرامونی واگرایی‌هایی داشته‌اند. چیزی در زندگی آنان

---

1. religious conversion

هست که آن‌ها را از بقیه جدا می‌کند. در لحظاتی از زندگی احوالاتی ویژه و انکشافاتی درونی را تجربه می‌کنند. ممکن است از چشم دیگران دیوانه یا دست‌کم نابهنجار به‌نظر برسند، اما در درون دچار تجربه‌های باطنی خاص خودآند و همان تجربه‌های باطنی، مهار وجودشان را به‌دست می‌گیرد.

اما هم بنیان‌گذاران و هم پیروان جنبش‌های دینی بدیع، از این جهت که دوره‌هایی از بحران و نقطه عطف در زندگی‌شان وجود دارد، اشتراک دارند. همه آنان نوگروری را تجربه می‌کنند. تفاوت در این است که بنیان‌گذار از رهگذر تجربه‌ای باطنی نوگرونده می‌شود و پیروان، به‌واسطه تجربه دینی بنیان‌گذار، نوگرونده می‌گردند. لذا برای فهم و تبیین شکل‌گیری و گسترش این‌گونه جریان‌های دینی بدیع، می‌باید احوال شخصی بنیان‌گذاران و گروندگان به آن‌ها و تاریخ زندگی شخصی‌شان بررسی شود. دیدگاه‌های سیاسی توطئه‌نگرانه و دیدگاه‌های روان‌شناختی مبتنی بر ایده مغزشویی به‌نحو درون‌ماندگار به این‌گونه پدیده‌ها نمی‌پردازند و لذا ناتوان از تبیین و تفهم جنبش‌های دینی بدیع هستند. به‌ویژه مهم است بررسی شود که آیا بنیان‌گذار و پیروان وی پیش‌تر به سنتی دینی تعلق داشته‌اند یا نه و اگر تعلق داشته‌اند، طی چه فرایندی از آن بریده‌اند. بررسی تاریخ زندگی شخصی از طریق روش تحلیل روایت برای فهم و تبیین شکل‌گیری این جریان‌ها و جنبش‌های دینی بدیع اهمیتی اساسی دارد. جامعه‌شناسان و محققانی که این جنبش‌های دینی بدیع را بررسی کرده‌اند، معمولاً پیوند وثیقی بین اوضاع اجتماعی و روند تحول آن‌ها برقرار می‌کنند. اما هم مطالعه درون‌نگرانه و توجه به آموزه‌ها و هم مطالعه برون‌نگرانه و جامعه‌شناختی و درکنار هم قرار دادن مجموعه علل و دلایل برای فهم و تبیین دقیق‌تر آن‌ها ضرورت دارد. به‌گمان من، برای مطالعه یک جنبش دینی بدیع بهتر است بین چند مرحله در تاریخ یک جنبش تمایز قائل شویم: تجربه‌های آغازین بنیان‌گذار و زایش اولیه جنبش دینی بدیع، عمومی شدن جنبش، نهادی شدن جنبش، جهت‌گیری اجتماعی آغازین جنبش در قبال نظم اجتماعی-سیاسی موجود،

جهت‌گیری اجتماعی ثانوی جنبش در قبال نظم اجتماعی-سیاسی و حیات جنبش دینی پس از بنیان‌گذار و رهبر اولیه و پدیده بازسازمان‌دهی جنبش در این مرحله. نکته جالب توجه این است که پویایی زندگی دینی و معنوی رهبر جنبش معمولاً به خود جنبش منتقل می‌شود و جنبش را متحول می‌کند. تاریخ جنبش‌های دینی بدیع پیوندی تنگاتنگ با روند تحول زندگی رهبران‌شان دارد. حیات اجتماعی و فکری یک جنبش دینی بدیع معمولاً با تحولات فکری و روانی رهبران‌شان گره خورده است.

ویژگی‌های جنبش‌های دینی بدیع

وقتی به مطالعه جنبش‌های دینی بدیع می‌پردازیم، معمولاً در میان آن‌ها برخی ویژگی‌های مشترک پیدا می‌کنیم. برخی از مهم‌ترین این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

(۱) **رهبر کاریزماتیک:** نخستین ویژگی این جنبش‌ها برخورداری از رهبران کاریزماتیک است. جاذبه‌های شخصیتی این رهبران سبب جذب پیروان می‌شود و اغلب نوعی مرجعیت‌گرایی و دگرسالاری حول رهبر جنبش شکل می‌گیرد و رشد اولیه جنبش - چه در عصر مدرن و چه در عصر ماقبل مدرن - به شدت به این امر وابسته است. بعد از مرگ رهبر یا پس از رشد چشم‌گیر جنبش همین امر، یعنی وفاداری به رهبر یا عدم وفاداری به او، اغلب به منبعی از تنش در جنبش بدل می‌شود؛

(۲) **آمیزه‌گرایی، گلچین‌گری و تلفیقی بودن:** دومین ویژگی بسیاری از این جنبش‌ها - باز هم چه در عصر مدرن و چه در اعصار گذشته - آمیزه‌گراییانه بودن آن‌هاست. یکی از تمایزهای جدی این جنبش‌ها با جنبش‌های دینی بنیان‌گذاران ادیان توحیدی نظیر یهودیت، دین زردشت، مسیحیت، دین صابئی و اسلام دقیقاً در همین امر است. در جنبش‌های دینی بدیع، ترکیبی از آموزه‌ها، مأخوذ از ادیان و مکاتب عرفانی و معنوی مختلف، دیده می‌شود. این ویژگی، از یک سو، جاذبه این جنبش‌ها را نزد پیروان بیشتر می‌کند؛ زیرا معمولاً ادعا می‌شود که نظام فکری‌ای که جنبش ارائه می‌کند کامل است و

چنین ادعایی برای برخی از پیروان، جاذبه جنبش را افزایش می‌دهد. وانگهی، این آموزه‌های تلفیقی مأخوذ از منابع مختلف، در جهان متکثر امروزی که افراد خاستگاه‌های فکری و اجتماعی مختلفی دارند، به جنبش امکان جذب افراد متنوعی را می‌دهد و هرکسی ممکن است از جنبه‌ای خاص با جنبش دینی بدیع و نظام فکری آن پیوند برقرار کند. از سوی دیگر، همین ویژگی آن‌ها را در برابر نقدهای جدی مخالفان، دست‌کم به لحاظ فکری آسیب‌پذیر می‌کند و اصالت آن را در نزد اذهان مختلف مخدوش می‌سازد؛

۳) علمی‌نمایی جنبش‌های دینی بدیع: از ویژگی‌های دیگر جنبش‌های دینی بدیع در عصر ما این است که چون همگی در عصری ظهور یافته‌اند که علم از اعتبار ویژه‌ای برخوردار است، اغلب می‌کوشند آموزه‌های خود را مطابق آخرین دستاوردهای علمی معرفی کنند. آن‌ها می‌کوشند ادعاها و آموزه‌های خود را بر مبنای دستاوردهای علوم انسانی، به‌ویژه روان‌شناسی، و نیز دستاوردهای علوم طبیعی نظیر زیست‌شناسی و فیزیک (و دیگر علوم) به‌نحو علمی موجه‌سازی کنند و از این طریق، مشروعیتی برای خود دست‌وپا کنند و دست‌کم در مقام ادعا، خود را از تفکر دینی سنتی و متافیزیکی و اندیشه‌های اسطوره‌ای متمایز سازند. در واقع، اغلب جنبش‌های دینی بدیع در عصر مدرن از علم به‌نحو ابزاری استفاده می‌کنند و وسیع‌ترین نمونه ابزاری شدن علم، در این جنبش‌ها رخ می‌دهد؛

۴) سوئیچ‌توان‌بخشی و درمان‌گری: انسان عصر مدرن نیز (همچون انسان عصر ماقبل مدرن) از انبوهی ناتوانی‌ها و نارسایی‌ها و کمبودها رنج می‌برد. در زندگی انسان مدرن نیز انواع مشکلات و حرمان‌ها وجود دارد و او نیز از فقدان برخی چیزها در رنج است. یکی از ویژگی‌های مشترک جنبش‌های دینی بدیع در عصر مدرن ارائه خدمات (یا دست‌کم ادعای ارائه خدمات) توان‌بخشانه و درمانی است. به‌عنوان مثال، پزشکی مدرن از درمان بسیاری بیماری‌ها عاجز مانده است. همین موقعیت بستر مساعدی را برای جنبش‌های دینی بدیع فراهم می‌سازد تا خدمات درمانی ارائه کنند.

در عصر مدرن، بسیاری از افراد از مشکلات روانی یا ارتباطی در رنج‌اند و این جنبش‌ها در این حوزه‌ها نیز خدماتی ارائه می‌کنند و یا مدعی ارائه چنین خدماتی هستند. همین امر امکان رشد سریع این جنبش‌های دینی بدیع را فراهم می‌آورد. هر قدر که این جنبش‌ها در ارائه خدمات توان‌بخشانه و درمانی توان‌تر باشند، در جذب نیروهای بیشتر، کامیاب‌تر و موفق‌ترند. این توانمندسازی‌گاه نیز معطوف به ایجاد شغل و تحرک اجتماعی برای افراد است و وجه اقتصادی نیز پیدا می‌کند؛

(۵) گرایش به دانش‌ها و فنون غریبه و خفیه^۱ در جنبش‌های دینی بدیع:
 به‌رغم زندگی در عصر مدرن و رشد علم‌گرایی در آن، هنوز کثیری از افراد در جوامع مختلف به امور غریبه و خفیه سخت علاقه‌مندند و کنجکاوی ویژه‌ای در باب آن‌ها دارند. جذابیت این‌گونه امور نزد بخش زیادی از مردم، سبب جذب آن‌ها به جنبش‌های دینی بدیع می‌شود؛ زیرا بسیاری از این جنبش‌ها مدعاهایی را در باب قدرت‌های کیهانی و معنوی و پدیده‌های رازآمیز جهان ارائه می‌کنند و دانش‌ها و فنون غریبه و خفیه را به‌نحو چشم‌گیری دنبال و ارائه می‌نمایند و مدعی‌اند که از این رهگذر می‌توانند به پیروان، قدرت‌هایی ویژه اعطا کنند و بسیاری از مشکلات و بیماری‌ها و حرمان‌های آن‌ها را درمان نمایند. البته تلاش می‌شود این گرایش در جنبش‌های دینی بدیع نیز به‌نحوی علمی‌سازی^۲ شود و جاهت علمی پیدا کند؛

(۶) واجد بودن اندیشه آخرالزمانی: برخلاف ادیان توحیدی که بر رستاخیز تأکید می‌کنند و چه بسا آن را قریب‌الوقوع می‌دانند، اغلب جنبش‌های دینی بدیع در مرحله‌ای از مراحل خود (به‌ویژه در مرحله جهت‌گیری اجتماعی ثانویه در قبال نظم اجتماعی-سیاسی موجود)، اندیشه‌های آخرالزمانی ارائه می‌کنند و وقوع عن‌قریب آخرالزمان را خبر می‌دهند. اغلب آن‌ها اعلام می‌کنند که فاجعه‌ای کیهانی در راه است و تنها کسانی که به جهان اجتماعی

---

1. occultism

۲. اگر بخواهیم انتقادی سخن بگوییم، می‌توانیم از واژه علم مالی بهره ببریم.

کوچک جنبش (میکروکوسم اجتماعی^۱) پیوسته‌اند، نجات خواهند یافت و دیگران از بین خواهند رفت و جهان از وجود ناپاک و فاسد آن‌ها پاک و مبرا خواهد شد. چه بسا آن‌ها اقداماتی را نیز برای مصون ماندن از فاجعه کیهانی توصیه می‌کنند و گاه برخی از آن‌ها به همین دلیل مهاجرت یا خودکشی دسته‌جمعی را به پیروان پیشنهاد می‌کنند و آن را عملی می‌سازند.

ویژگی‌های مذکور، برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های مشترک بین جنبش‌های دینی بدیع در عصر مدرن است. ممکن است این ویژگی‌ها در همه این جنبش‌های دینی بدیع به یک اندازه برجسته نباشند، اما در اغلب آن‌ها به‌نحوی موجودند.

جامعه‌شناسان دین به‌درستی تأکید کرده‌اند که جنبش‌های دینی بدیع، آزمایشگاهی جامعه‌شناختی برای مطالعه دین هستند و به ما این فرصت را می‌دهند تا از رهگذر مطالعه آن‌ها، بصیرت‌هایی درباب پیدایش و رشد و تحول همه ادیان پیدا کنیم. کتاب حاضر نیز دربردارنده دستاوردها و نتایج مجموعه‌ای از مطالعات و پژوهش‌ها درباب جنبش‌های دینی بدیع است و از غنی‌ترین و جدی‌ترین و محققانه‌ترین آثار موجود به زبان فارسی درباب این موضوع است. اطلاعات و داده‌های مندرج در یکایک فصول این اثر ناظر به داستان جنبش‌های دینی بدیع و زمینه اجتماعی‌ای است که این جنبش‌ها در آن زاده شده، رشد کرده و تحول یافته‌اند. وجه مشترک تمامی فصول این کتاب این است که همگی نشان می‌دهند که چگونه هریک از این جنبش‌ها با نظم اجتماعی-سیاسی موجود در جامعه خود دچار چالش و درگیری شده‌اند و این درگیری تا کجا ادامه یافته است. تمامی فصول این کتاب نشان می‌دهند که چگونه نظام‌های حاکم و فعالیت‌های ضدکیش گروه‌های مدنی، به بسته شدن فضا برای ادامه فعالیت و دشوار شدن ادامه حیات آن‌ها منجر شده‌اند و راه‌های مقابله‌ای که این جنبش‌های دینی بدیع در این وضع دنبال کرده‌اند، چه بوده است.

این کتاب آکنده از مباحث تخصصی و اطلاعات اختصاصی مربوط به جنبش‌های دینی بدیع و زمینه اجتماعی آن‌هاست. لذا ترجمه آن بسیار دشوار بوده است؛ زیرا مترجمان در ترجمه چنین اثری پیوسته با نام‌ها و اصطلاحات ویژه سروکار دارند و در برگرداندن این نام‌ها و اصطلاحات غریب و نامأنوس در تردید به‌سر می‌برند و می‌باید به آثار و فرهنگ‌ها و واژه‌نامه‌های گوناگون مراجعه کنند تا بلکه بتوانند آن‌ها را به‌نحو مطلوبی به زبان مقصد برگردانند. از این‌رو، به‌عنوان ویراستار متن فارسی این کتاب^۱ و به‌عنوان محقق در حوزه جامعه‌شناسی دین و نیز به‌عنوان کسی که آثاری به زبان فارسی ترجمه کرده و دشواری‌های کار ترجمه را درمی‌یابد، همت و اراده ایشان را ستایش می‌کنم. ویژگی مهم این ترجمه - برخلاف بسیاری از آثاری که به زبان فارسی ترجمه می‌شوند - امانت‌داری در خور توجه و ستودنی مترجمان محترم است. ایشان هر جا چیزی به متن افزوده‌اند، آن را در داخل قلاب قرار داده‌اند. ما می‌دانیم که بسیاری از مترجمان ایرانی - حتی برخی از معروف‌ترین مترجمان در علوم اجتماعی - عبارات و پاراگراف‌هایی را که در نمی‌یابند، از متن حذف می‌کنند. آن‌ها برای واژگان تخصصی، واژه‌نامه تدوین نمی‌کنند؛ لذا مخاطب در نمی‌یابد که چگونه معادل‌گذاری کرده‌اند. اما مترجمان محترم این کتاب با شهامت و جسارت و از روی تعهد اخلاقی و تخصصی، در انتهای هر فصل یا در پای هر صفحه واژه‌های مهم را درج کرده‌اند تا در فهم دقیق‌تر متن به مخاطبان یاری رسانند.

باری، این اثر یکی از بهترین و بی‌طرفانه‌ترین آثاری است که در زبان فارسی در باب جنبش‌های دینی بدیع موجود است و دین‌پژوهان، جامعه‌شناسان دین و دانش‌جویان و محققان علاقه‌مند به رشته جامعه‌شناسی دین از مطالعه آن بی‌نیاز نیستند. همت و دقت زیادی که مترجمان محترم در این کار از خود نشان داده‌اند، ما را به ادامه فعالیت‌های ایشان در این حوزه مطالعاتی امیدوار می‌سازد. امیدوارم مترجمان گرامی و ارجمند، خانم

۱. من فقط متن فارسی را خوانده و برای اصطلاحات و عبارات و نام‌ها، پیشنهادهایی به مترجمان محترم داده‌ام، اما متن ترجمه را - به‌رغم درخواست و لطف خانم دکتر سعیدی - با متن اصلی مقابله نکرده‌ام. مترجمان محترم البته در اعمال نظرات بنده مختار بوده‌اند.

دکتر زهره سعیدی و خانم دکتر سمیه عبداللهی، در آینده نزدیک آثار متعدد دیگری را در حوزه جامعه‌شناسی دین و دین‌پژوهی ترجمه کنند و همه ما را در این حوزه‌های مطالعاتی بیش‌ازپیش مدیون تلاش‌های خود سازند. اهل فرهنگ و دانش در ایران می‌دانند که چنین کوشش‌هایی چه مایه آدمی را دچار زحمت می‌کند و جز اجر معنوی، متأسفانه دستاورد مادی درخور و قابل‌اعتنایی ندارند. لاجرم، به سهم خود از این همه تلاش‌قدردانی می‌کنم و آرزوی توفیق و کامیابی روزافزون ایشان را دارم.

حسن محدّثی گیلوایی

فروردین ۱۳۹۹

پنجمین مجمع تخصصی پژوهش‌های
دانشگاه امام خمینی (ره) اصفهان

رواج کیش‌ها و نحله‌های جدیدی که به هنجارشکنی دعوت می‌کنند، از یک سو؛ گسترش احساس خلأ معنوی در زندگی جوانان هنجارگریزی که جذب این گروه‌ها می‌شوند، از دیگر سو؛ به‌علاوه گسترش ارتباطات و ظهور پدیده «جهانی شدن»، شواهدی بر اهمیت پژوهش درباره جنبش‌های دینی جدید هستند. کتاب پیش رو افزون بر تأمین اهمیت یادشده، به‌عنوان منبعی در زمینه جریان‌شناسی نحله‌ها و فرقه‌های دینی نوظهور در خدمت به جامعه دانشگاهی راه‌گشاست.

ISBN: 978-600-452-020-1

9

786004

520201